

PODSJETNIK: GALERIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI U RIJECI, OBLJETNICA OSNUTKA

DIANA ZRILIĆ □ Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka

sl. 1. Dvorana 20. stoljeća, stalni postav Galerije likovnih umjetnosti, Dom kulture Vladimir Švalba Vid, Rijeka, 1951.

Više od pola stoljeća muzej skuplja, čuva i valorizira dokumentarnu građu u čijem su središtu pojave, kretanja i relacije vezane za Galeriju likovne umjetnosti - Modernu galeriju - Muzej moderne i suvremene umjetnosti. Svaki spomenuti činitelj ima izuzetnu važnost bez obzira na to za koje je razdoblje ili obljetnicu vezan. Stoga je najbolje krenuti od početka i prisjetiti se prvih deset godina povijesti Muzeja.

Osnovana prije 65 godina, nedugo nakon završetka ratnog bezumlja i stradanja, Galerija likovnih umjetnosti započela je s izložbenom praksom *kao žarište za populariziranje našeg likovnog stvaralaštva*.¹ U čast 30-godišnjice osnutka Komunističke partije Jugoslavije, otvorena je za javnost 1949. g. na drugom katu Doma kulture *Vladimira Švalbe Vida* u nekadašnjoj palači ugarskog guvernera.² Uz postav od 120 umjetnina i najavljena vodstva kroz izložbu, izvršila je *svakodnevnu važnu funkciju u podizanju likovnog umjetničkog obrazovanja radnih ljudi*.³ Galerija nije samo njegovala neposredan prikaz umjetničkog djela već je u izložbeno-program-

skom djelovanju pokrenula format *ambulantne* izložbe s *piper* reprodukcijama radova.⁴ Prvu takvu izložbu, *Hrvatsko kiparstvo XIX i XX stoljeća u umjetničkoj fotografiji*, mogli su 1949. vidjeti građani Istre, Rijeke i okolice, te triju dalmatinskih gradova - Zadra, Splita i Dubrovnika.

Koliko je svijest o potrebi likovnog odgoja u najširem smislu te riječi imala ulogu u osmišljavanju programa *instruktivnog karaktera*⁵ govori i prva skupna izložba Udruženja likovnih umjetnika iz Rijeke, koja je 1951. g., prema već dobro uhodanom iskustvu, kao putujuća izložba posjetila istarske i slovenske gradove. Prema riječima Vilima Svečnjaka, prvog ravnatelja Galerije, na izložbi su bila predstavljena 72 umjetnika s ciljem da *se narod upozna sa stvaralačkim naporima savremene hrvatske likovne umjetnosti*.⁶

Napori Galerije nisu se odnosili samo na izlaganje živuće, aktualne umjetnosti već i na predstavljanje zbirke. Godine 1953. pokrenuto je snimanje u boji 70 najvažnijih djela iz zbirke, koja su kao ilustracije bila sastavni dio niza predavanja o likovnoj umjetnosti u

1 *O riječkoj galeriji likovnih umjetnosti*, Riječki list, 2. veljače 1951.

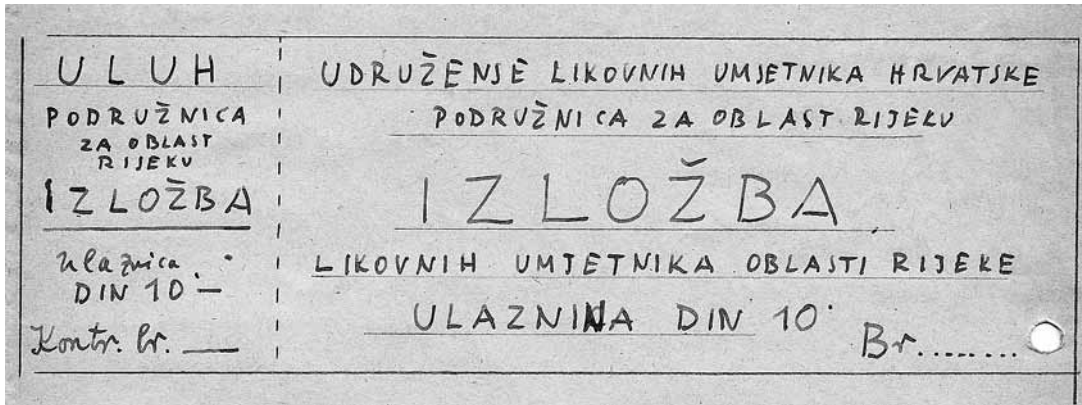
2 Guvernerova palača, arhitekt Alajos Hauszmann, izgrađena 1897. godine

3 Ljubo Babić, *Galerija u palači guvernera*, Vjesnik, 22. travnja 1953., prilog Vjesnika u srijedu.

4 MMSU - Pismohrana, arhivska kutija 1949.

5 MMSU - Pismohrana, arhivska kutija 1951.

6 Isto.

Galeriji ali i na Sveučilištu, u školama i srodnim ustanovama Rijeke i okolnih mjesta.⁷

Posebno mjesto od samog početka, unutar stalnog postava i na samostalnim izložbama, zauzimaju slikari koji su živjeli i radili na riječkom području. U sklopu republičkog Tjedna muzeja 1954. g. građani su na izložbi *Riječko slikarstvo XIX stoljeća* imali prigodu vidjeti što se i kako se stvaralo prije stotinu godina u Rijeci. Tu izložbu objedinjenoga kulturološkog, sociološkog i umjetničkog sadržaja, koji se čuva i u zbirkama i u dokumentaciji, s pravom možemo označiti prvom tematskom izložbom. Izloženi radovi *Fijumana* upravo su zahvaljujući muzejskom pristupu postali predmetom mnogobrojnih istraživanja i predstavljanja, na temelju čega je izgrađen današnji prepoznatljiv identitet ustanove i jezgra zbirke.

Kulminacija aktivnosti bio je *Salon 54, originalno koncipirana i smjelo postavljena (od mnogih možda još ne shvaćena) izložba*⁸ suvremenoga jugoslavenskog slikarstva i kiparstva. Naslovljena je po uzoru na zagrebački Proljetni salon⁹, a zamišljena je kao prva u nizu izložaba eksperimentalnog tipa koja će se održavati svake druge godine i u čijem će središtu zanimanja biti pojave i kretanja suvremenoga likovnog stvaralaštva *koji nose obilježje kreativnog iniciranja svježih oblika kao i aktualizacije doživljajnih tema*.¹⁰ Prvi Salon organiziran je prema pravilima skupnih tematskih izložbi, s tijelima koja su odlučivala i odabirala, a njegova je zanimljivost u tome što su radovi studijski birani s obzirom na koncepciju izložbe te što je to bila *jedina izložba u zemlji takve vrste koju su na noge postavili i održali povjesničari umjetnosti i kritičari a ne kreativni umjetnici*.¹¹ Izložba je didaktički osmišljena

u dva dijela unutar četiri dvorane: uvodni počasni dio s radovima nastalim u razdoblju između dva rata i dio za suvremenike. Kroz izložbu su organizirana javna stručna vodstva na hrvatskome i talijanskom jeziku, koja su osim povjesničara umjetnosti vodili i umjetnici izlagači. Paralelno su na Narodnom sveučilištu u Rijeci likovni stručnjaci, suradnici iz republičkih centara, držali predavanja s projekcijama o temi *Salona*, dok su se u dnevnim publikacijama mogle vidjeti reprodukcije radova s izložbe te čitati osvrti i eseji, ponajviše s temom suvremenoga i apstrakcije. Naglašena pedagoško-didaktičkog pristupa, s potporom gradskih i državnih tijela te srodnih ustanova, to je bila prva službena izložba na kojoj su izlagana djela apstrakcije.

Premda je u javnosti *Salon 54* dobio epitet najzanimljivijega kulturnog događaja sezone koji je u produženom trajanju od 23 dana razgledalo 5 000 posjetitelja, mišljenja o izloženim djelima bila su podijeljena. U *dvorani iz pakla*¹², kako su je nazivali neki posjetitelji, *pred jednim dijelom eksponata (naročito u posljednjoj dvorani, pred radovima takozvanih apstraktista) gledalac ostaje većinom hladan, zatečen, u nedoumici*¹³. Uz muzeografske i muzeološke propuste, uglavnom vezane za prostornost i osvjetljenje dvorana historičističke Guvernerove palače, studijskim pristupom, načinom i metodom rada te popratnim publikacijama i materijalom, *Salon* je kvalitetan primjer muzejske, institucionalne prakse, prve takve vrste u zemlji, čiji je predložak kasnije preuzet i za druge važne događaje.

Iste je godine proslavljeno i prvih pet godina jedne od najstarijih galerija u Hrvatskoj koja je brojem akvizicija

sl. 2. Grafički prijelom ulaznice za izložbu Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske, Mali salon, Rijeka, 16. ožujka - 1. travnja 1951.

sl. 3. Ravnatelj galerije Boris Vižintin vodi predstavnike civilne i vojne vlasti kroz izložbu Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske, Kopar, 20. studenog 1951.

sl. 4. Posjetitelji izložbe Udruženja likovnih umjetnika Hrvatske, Buje, 12. studenog 1951.

7 *Riječka galerija priprema zanimljivu izložbu*, *Vjesnik*, 13. kolovoza 1953.

8 Boris Vižintin, *Likovni život u Rijeci*, 15 dana, 1. listopada 1954.

9 Z. I., *Jedna zanimljiva izložba*, *Riječki list*, 14. ožujka 1954.

10 A. Čelebonović, *"Salon 54" na Rijeci*, *Borba*, 14. ožujka 1954.

11 MMSU - Pismohrana, arhivska kutija 1954.

12 Zdenko Kolacio, *Novi izrazi*, *Riječki list*, 21. ožujka 1954.

13 Z. I., *Jedna zanimljiva izložba*, *Riječki list*, 14. ožujka 1954.

sl.5.-6. Postav izložbe *Salon 54*, Galerija likovnih umjetnosti, Dom kulture *Vladimir Švalba Vid*, Rijeka, 7.-29. ožujka 1954., autor fotografija Foto Žorž.

sl.7. Postav izložbe *Lojze Spacal*, Galerija likovnih umjetnosti, Dom kulture *Vladimir Švalba Vid*, Rijeka, 21. studenog -12. prosinca 1954., autor fotografije Viktor Hreljanović.

sl.8. Pripremni radovi *Međunarodne izložbe drvoreza u boji*, Galerija likovnih umjetnosti, zgrada Narodnog muzeja, Rijeka, 9.-31. srpnja 1955., autor fotografije Ervin Vesiak.

isključivo *domaćih* autora i postavom prešla granice lokalne ustanove, ali i izložbenog prostora kojim je raspolagala - u sedam dvorana na drugom katu Doma kulture grupirana su tri odjela s više od 400 umjetnina: 19. i 20. st. i zbirka grafike.

Grafika je kao uradak s karakterističnim prednostima u izložbenom smislu imala visoko mjesto u programskoj shemi koju je godinama potvrđivalo veliko zanimanje publike. Izložbu svjetski izlaganog slovensko-tršćanskoga grafičara Lojza Spacala u tri je tjedna pogledalo 2 700 posjetitelja, a prema zapisima Borisa Vižintina i svjedočanstvima iz 1954. g., bila je riječ o tada *najvećoj retrospektivnoj izložbi* jednog umjetnika.¹⁴ Konceptijom i suvremenim pristupom nadovezala se na prvi riječki *Salon*, dok su tiskom kataloga u boji i opremom postavljani novi standardi izlaganja samostalnog autora kojega su posjetitelji imali prigodu vidjeti u Zagrebu, Ljubljani i Novom Sadu.

Zanimanje publike očitivalo se još jedanput sredinom ljeta 1955. g., kada je u prostorima Galerije u zgradi Narodnog muzeja¹⁵ i na Korzu otvorena putujuća *Međunarodna izložba drvoreza u boji*. Nju je, posredovanjem Komisije za kulturne veze s inozemstvom iz Beograda, preuzela Galerija, u suradnji s *Victoria i Albert* muzejom iz Londona, čiji je žiri odabrao radove na temelju prijedloga nacionalnih udruženja likovnih umjetnika, uključujući i naših osam grafičara. Prema sačuvanoj dokumentaciji, brodom iz Rotterdama stiglo je 25 sanduka, izloženo je dvjestotinjak radova 130 umjetnika - vrlo impresivan broj za ondašnje uvjete rada, ali i kondicijska priprema za

ono što je slijedilo godinu dana nakon toga - za preseljenje u obnovljenu zgradu na Dolcu¹⁶.

Smještanjem zbirki s više od 450 umjetnina te novim prostorima za postav, koje je Galerija 1956. g. dobila u obnovljenoj zgradi nekadašnje osnovne škole, bitne su i dvije inicijative koje nisu zaživjele, ali su naznačile htijenja tadašnjeg vodstva: osnivanje zbirke umjetničke fotografije te zbirke dječjih crteža, čiji se materijal skupljao tijekom radionica i redovitih natječajnih izložbi dječjih crteža u organizaciji Galerije.¹⁷ S novim prostorima Galerija nije otvorila vrata samo izložbenog dijela već je u suradnji s Radničkim sveučilištem u Rijeci omogućila posjet grupama zainteresiranih radnika koji su se željeli upoznati s načinom i sadržajem rada jedne ustanove u kulturi.¹⁸ Planirano bijenalno izlaganje riječkog *Salona* ponovilo se sa *Salonom 56*, ali uz nekoliko novina: izložba je zbog umjetnika iz Pariza poprimila međunarodni predznak, a prvi put se na državnoj razini dodjeljuju nagrade za najbolje slikarske i kiparske radove.

14 MMSU - Pismohrana, arhivska kutija 1954.

15 Nekadašnji Dom kulture *Vladimir Švalba Vid* / Guvernerova palača.

16 Zgrada je izgrađena 1887. g. prema nacrtu arhitekta Giacoma Zammattija za potrebe Ženske osmogodišnje građanske škole *Emma Brentari*. Građevina je stradala tijekom Drugoga svjetskog rata te je uništena u požaru.

17 S. N., *Galerija likovnih umjetnosti proširuje djelatnost*, Novi list, 3. ožujka 1957.

18 M. P., *Sve raznovrsniji oblici rada*, Borba 21. ožujka 1957.

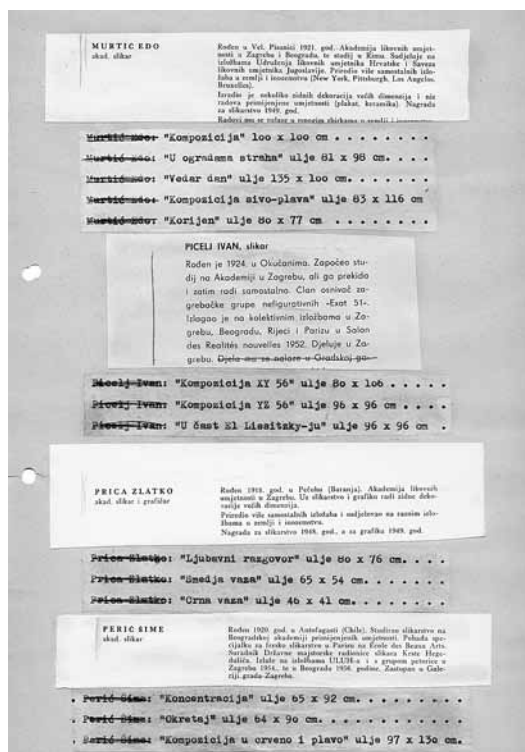
sl.9. Postav *Međunarodne izložbe drvoreza u boji*, Galerija likovnih umjetnosti na Zgrada Narodnog muzeja, Rijeka, 9.-31. srpnja 1955., autor fotografije Viktor Hreljanović

sl.10. Stalni postav u novom prostoru Galerije likovnih umjetnosti na Dolcu, zgrada Sveučilišne knjižnice, Rijeka, 25. ožujka 1957., autor fotografije Kramaršić

sl.11. Grafički prijelom kataloga za izložbu *Suvremeno hrvatsko slikarstvo i kiparstvo*, Erlangen, 5.-25. rujna 1957.

Izložba je kao prilika za iskazivanje političko-društvenog utjecaja bila tada jedna od čestih verzija međukulturne suradnje podijeljenih svjetonazora. Uz inicijativu predstavnika Kunstvereine Erlangena i pomoć veleposlanstva u Bonnu, 1957. prepoznata je kao godina dobre suradnje i veza te je Galerija pokrenula organizaciju revijalnog predstavljanja suvremenih hrvatskih slikara i kipara u Erlangenu, gradu Zapadne Njemačke, s ciljem razmjene izložbi i gostovanja njemačkih umjetnika u nas. Iz sačuvane se prepiske može iščitati značenje projekta koji nije imao samo umjetničku već političku i ideološku misiju te ne čudi što je Galerija morala osigurati potporu različitih razina državnog aparata, ali i dobiti dopuštenje za realizaciju takvoga povijesno važnog događaja. Nekoliko je puta izložba bila čak i odgađana, ali su upornim i izravnim kontaktima ravnatelja galerije Borisa Vižintina u prostorima erlangenske oranžerije postavljena 73 djela koja su izabrali članovi galerijskog umjetničkog

višeća. Izložba *Suvremeno hrvatsko slikarstvo i kiparstvo* u javnosti i među publikom imala je *vanredni odjek*¹⁹, a pojedini su radovi bili i prodani.

Nastojanja usmjerena na likovni (pre)odgoj te važne misije Galerije obilježili su i 10. obljetnicu osnutka, čije je obilježavanje bilo vezano za riječko slikarstvo 19. st.

19 MMSU - Pismo hrana, arhivska kutija 1957.

sl.12. Postav izložbe *Suvremeno hrvatsko slikarstvo i kiparstvo*, zgrada oranžerije, Erlangen, 5.-25. rujna 1957.

sl.13. Najava programa riječke Galerije likovnih umjetnosti, *Globus*, veljača, 1958.

i popraćeno nizom tematskih didaktičkih izložbi, od razvoja likovne umjetnosti počevši od kiča, *putem kojih bi se djelovalo na odgoj u estetskom smislu.*²⁰ Zanimljiva inicijativa savjeta Galerije u osmišljavanju tema odgojnih izložbi bila je provođenje ankete među srednjoškolicima, prema kojima su takve izložbe bile ciljano usmjerene jer su mladi činili većinu *posjetilaca svih likovnih manifestacija u našem gradu.*²¹ Radi promocije i afirmacije rada galerijske ustanove, ali i likovne umjetnosti, Galerija je pokrenula i inicijativu za suradnjom jadranskih galerija u Zadru, Splitu i Dubrovniku - među kojima bi se razmjenjivale izložbe, objavljivala likovna izdanja te tiskala zajednička programska knjižica.²²

U prvih deset godina ostvarilo se nekoliko vrsta programa prema kojima se može definirati izložbena djelat-

nost Galerije. U "svoja" tri prostora²³ Galerija je izlagala preuzete domaće i međunarodne putujuće revijalne izložbe kao dominantan oblik djelatnosti, ili je u koncepcijskome i organizacijskom smislu realizirala svoj program - studijske tematske i samostalne izložbe, nerijetko retrospektivne, pretežno domaćih umjetnika poput Vladimira Udatnyja, Ede Murtića, Jakova Smokvine, Otona Glihe, Miljenka Stančića ... U *internom* radu Galerija je zacrtala muzejski pristup: stalni postav, uređene zbirke, kartoteka umjetnina, fototeka te zbirke negativa i dijapozitiva, stručna biblioteka, arhiv *štampe* te brojne aktivnosti vezane za promidžbenu i pedagošku djelatnost.

Zacrtanim i metodično dosljednim programom u službi afirmacije ideologije novonastale države, u relaciji s izvršnim gradskim i republičkim ustanovama te širim državnim aparatom, Galerija se pozicionirala kao jedno od središta promocije likovne umjetnosti. Brojna dopisivanja i bilješke, čuvani u pismohrani današnjeg muzeja, govore o naporu, ustrajnosti i nastojanjima ustanove da održi postignutu razinu jedne od najstarijih galerija u Hrvatskoj, unatoč čestom izostanku novčane i političke potpore, nedostatnoj infrastrukturi i prostoru te slabom odazivu i nezainteresiranosti medija - tipičnim problemima centara udaljenih od središta političke i kulturne moći.

Nemoguće je u zadanom okviru sagledati ukupni dinamični život i društvenu ulogu Galerije u vremenu u kojemu je nastala i razvijala se. Svaki dokument znak je mnogobrojnih događanja čiji su akteri, poznate i manje poznate osobe, osvjedočili zbivanja. Riječ je o vrijednoj

20 *Jubilarna godina riječke Galerije likovnih umjetnosti*, Novi list, 14. siječnja 1958.

21 Isto.

22 MMSU - pismohrana, arhivska kutija 1958.; š., *Suradnja jadranskih galerija*, Novi list, 5. listopada 1959.

23 U sklopu izložbenih prostora Galerija je imala i prostor na Korzu, današnji Mali salon.

sl.14. Postav izložbe *Gromače* Otona Glihe u novom prostoru Galerije likovnih umjetnosti na Dolcu, zgrada Sveučilišne knjižnice, Rijeka, 2.-29. lipnja 1958.

zbirci dokumentacije koja se sustavno skuplja i čuva te predstavlja duh vremena i čini važnu kronološku arhivu razvoja djelatnosti i programske okosnice ustanove unutar formalne kulturne politike. Postavljajući se danas u odnosu prema tadašnjoj galerijskoj praksi, ali i suvremenim trendovima, popularno ili stručno, iščitavamo da je riječ o građi koja u svakom trenutku daje sliku o istinitosti i važnosti, o različitim zgodama i nezgodama, o legendama, ljubavi i mržnji, o nesnošljivosti i simpatijama, podobnosti i nepodobnosti te svim materijalnim, vidljivim činjenicama dokumentacije.

Priljeno: 30. ožujka 2012.

MEMO: GALLERY OF FINE ARTS IN RIJEKA, ANNIVERSARY OF ITS FOUNDING

Research from the Documentation Fonds of the Museum of Modern and Contemporary Art in Rijeka.

Founded 65 years ago after the end of a senseless and catastrophic war, the Gallery of Fine Arts started its exhibition practice as focus for the popularisation of Croatian artistic creativity.

In the first ten years several kinds of programme were established, according to which the exhibition activity of the Gallery can be defined. In "its own" three spaces, the Gallery exhibited touring review exhibitions, and this was its main activity. Alternatively, in a conceptual and organisational sense, it put on its own programme – study, thematic and solo shows, quite often retrospectives, mainly of local artists such as Vladimir Udatny, Edo Murtić, Jakov Smokvina, Oton Gliha,

Miljenko Stančić... In its internal work, the Gallery defined its museum approach: a permanent display, well arranged collections, a filing system of artworks, a photographic, negative and slide collection, a library relating to the discipline, a clippings collection and many activities related to promotion and education.

With a defined and methodically consistent programme aimed at endorsing the ideology of the new state, well connected with the city and republican government bodies and the wider state government, the Gallery gained a position as one of the centres for the promotion of fine art. Numerous correspondence items and notes preserved in the files of today's museum tell of the efforts, persistence and endeavours of the establishment to retain the level it had attained as one of the oldest galleries in Croatia, in spite of the frequent lack of financial and political support, inadequate infrastructure and premises and poor responses from and lack of interest from the media – typical problems of centres distant from the centre of political and cultural power.

On the 65th anniversary of the founding of the Gallery of Fine Arts (today the Museum of Modern and Contemporary Art, Rijeka), the author concludes that this is a valuable collection of documentation that has been systematically collected and preserved, and represents the spirit of the time and is an important chronological archive of the development of the activity. Looking at the gallery practice of the time and comparing it with contemporary trends, popular or professional, we can see that this is material that at every moment gives an impression about the truthfulness and importance, various events and mishaps, legends, love and hate, intolerance and friendship, being in favour and out of favour, with all the material, visible facts of the documentation.